

LBRIS

We know
books

Ariana Harwicz

Mikaël Gómez Guthart

Dezertare

Traducere din limba spaniolă
de Ilinca Ilian

euw

Editura Universității de Vest
din Timișoara
2023

Conversație, în limbile romanice, sună asemenea lui *convertit*, iar în spaniolă și mai mult: *conversación*, *converso*. Se pare că deja avem o problemă pentru traduceri viitoare. Cuvintele vin întotdeauna acuplate, asamblate, împerecheate unele cu altele, ca rădăcinile lungi ale copacilor, așa că sîntem doi convertiți, conversînd¹. Și două fantome, de asemenea, dar din motive

¹ Cartea aceasta este deopotrivă un exercițiu de libertate și de rigoare, care, așa cum se va putea observa de-a lungul paginilor, se dezice curajos de nenumărate dogme literare din actualitate: calofilia, corectitudinea politică, limbajul inclusiv, punctuația reglementată, traducerea „fluidă” etc. Temele abordate de o prozatoare argentiniană (născută în 1977) și un traducător francez (născut în 1981) într-o corespondență din perioada pandemiei Covid, rescrisă sub formă de dialog, sînt incitante pentru orice practician al scrisului, iar traducătorii acestui text sînt provocați la o reflecție metatraductivă constantă, extrem de exigentă. De altfel, cartea publicată la finele anului 2020 la Editura Candaya din Barcelona, cu o ediție argentiniană la Editura Mardulce și una mexicană la Editura Dharma, a apărut deja în italiană, greacă, albaneză, iar versiunea în engleză se află în lucru. Astfel, întregul text românesc al cărții de față, *Dezertare*, se cere citit mai înainte de toate ca o traducere, așadar ca o deformare, ca o convenție, în care e necesară o parțială sususpendare a neîncrederii, ca în fața oricărui text ficțional. Printre alte forme de

pe care le-am descoperit abia la sfârșit. Ne-am început dialogul în scris după ce ne-am cunoscut la prezentarea cărților noastre traduse în franceză și nu ne-am mai oprit niciodată. De ce încep la un moment dat să vorbească doi oameni care nu știu nimic unul despre celălalt și care nici măcar nu și-au auzit vreodată vocile și de ce spusele lor ajung să fie un text? Nu știm, iar scurta carte de față nu dă nici ea un răspuns.

Am început să vorbim în perioada izolării, poate că acum e numai o amintire ca o călătorie eșuată sau una dintre multele vieți trecute pe care le avem, dar cât a durat scrierea cărții, în buna tradiție a literaturii carcerale, a fost dialogul dintre doi deținuți. De la o celulă la alta sau, mai exact, dintr-o suburbie pariziană la un sat, de fapt un *hameau* – cătun, cum spune traducerea – din centrul Franței.

Acest dialog scris povestește ce s-a întâmplat între un traducător francez, Mikaël Gómez Guthart, care într-o criză de anxietate a încetat să mai vorbească franceza pentru a vorbi doar în spaniolă și a fugit de la Paris la Buenos Aires, și o scriitoare argentiniană, Ariana Harwicz, care s-a îndrăgostit de limba franceză și a încercat să

insubordonare permise și încurajate de acest text în română – de altfel, comentat și revăzut minuțios de autori, în lungi conversații asupra traducerii purtate pe e-mail –, traducătoarea acestei cărți preferă – pe baza argumentelor aduse de lingviștii pe care îi stimează – normele scrierii cu î din i. Lipsa unui prolog sau epilog la ediția românească a acestei cărți este compensată de minimale note de subsol al căror rol este doar informativ și explicativ, întrucât concepția autorilor asupra traducătorului ca entitate care ar trebui să rămână misterioasă și invizibilă este împărtășită și de traducătoarea lor în română.

renunțe la spaniolă fugind de la Buenos Aires la Paris. De aceea, pentru el, Parisul va fi întotdeauna orașul din care a fugit; și de aceea, pentru ea, Parisul va fi întotdeauna orașul spre care a fugit.

După cum vedem, fiecare oraș este un cîmp minat, un refugiu pentru imigranți, o zonă de control. Acest dialog este răscrucea între instabilitatea unei discuții și timpul fix al unui text, aidoma cu ce se întîmplă cu fețele morților. Incredibila precizie și incredibile detalii ale unei fețe împotrivindu-se dispariției. Un dialog este această fatalitate a fețelor construite din sute de detalii numai ca să fie șterse și făcute pierdute dintr-o trăsătură de condei. Se dizolvă, se dezmembrează, se nimicesc asemenea conversațiilor. Dar există întotdeauna speranța că un lucru anume, oricît de mărunț, rămîne: un termen, o întorsătură.

Am ieșit din izolare, nu ne mai vorbim de la o suburbie aflată la marginea Parisului către un sat medieval din centrul Franței, dar această conversație continuă în lectura acestei cărți, poate pentru ca acele zile false de vară să continue sau pentru a nu mai ieși niciodată din reclusiunea care este orice conversație.

Mikaël Gómez Guthart: Încă îmi amintesc cu mult drag „prima mea dată” ca traducător. De fapt, e vorba de două experiențe foarte diferite. Prima: aveam vreo nouă-zece ani, eram la subsolul unui bar din cartierul Montparnasse, în sudul Parisului. Era un local exclusiv *pour les habitués* și ca să intri, trebuia să bați la ușă, iar proprietarul se uita mai întâi prin vizor. „Vizor!”, de fapt cuvântul ăsta în franceză se zice „judas”, adică Iuda, și asta, ipotetic, sugerează că a vedea fără să fii văzut ar fi totuna cu a trăda. În fine, eram acolo cu fratele meu mai mare care nu vorbea spaniola și cu un prieten spaniol al tatălui meu care nu vorbea franceza. Cei doi discutau cu mare înflăcărare pe tema atitudinii Partidului Comunist care închide ochii în fața crimelor staliniste, a minciunilor regimului sovietic și așa mai departe.

Ariana Harwicz: Am fost odată la Festivalul de Teatru de la Avignon și m-am dus să văd o piesă despre Stalin. În timpul piesei, de afară se auzeau manifestanți stalinști care îl aclamau pe liderul suprem. Cum tocmai sosisem în Franța, am crezut că stalinștii de afară făceau parte din piesă și, când am ieșit, i-am felicitat. Ei bine, nu, erau adevărați. Franța e probabil singura țară care nu a avut experiența unui regim comunist și are nostalgia comunismului!

MGG: Povestea asta parcă-i desprinsă dintr-un film de Chaplin sau Tati! Mă rog, probabil că mai sînt și azi oameni care dezbat pe tema asta, dar la vremea aceea era actualitatea cea mai acută: ne aflam exact între căderea Zidului Berlinului și prăbușirea Uniunii Sovietice. Toată lumea fuma, parcă era o scenă din *To Have and Have Not* de Howard Hawks. Evident, nu înțelegeam nici un cuvînt din ce spuneau, dar mă aflam între ei, traducînd ce-și spuneau, și îmi amintesc de plăcerea puterii de a transforma cuvintele unuia așa încît celălalt să-l poată înțelege.

AH: Să fii între doi oameni care nu se înțeleg și să traduci ce-și spun unul altuia într-o dispută e ca și cum ai fi prins într-un schimb de focuri.

MGG: Barul acela din Montparnasse a dispărut de ani buni. Am întrebat de el nu demult: nimeni sau aproape nimeni nu-și mai amintește de el, acum e o galerie de artă. Și prietenul spaniol al tatălui meu s-a pierdut în ceață, alături de toată fauna care popula locul acela tulburător și fumul care încetoșa toate barurile din Paris. Curios, singurii care au rămas, uneori ascunși, alteori nu, sînt staliști!

AH: Primul lucru pe care l-am citit cînd am ajuns în Franța în 2007, aproape direct de la aeroportul Charles de Gaulle, a fost *Cartea neagră a comunismului*; de aici pornind, incapacitatea mea de a-i înțelege pe francezi a sporit cu fiecare stalinist parizian pe care l-am întîlnit.

MGG: Incapacitatea mea de înțelegere e din naștere, n-am avut nevoie de comunism. A doua experiență a avut loc cel puțin cu un deceniu mai tîrziu, într-un sat

pierdut prin Mexic. Într-o seară, un student politehnist, coreean, mi-a oferit patruzeci de dolari ca să-i țin companie la un pahar, pentru că nu vorbea spaniolă și avea nevoie de ajutor. Nu prea înțelegeam de ce avea nevoie de mine, dar aventura mi s-a părut incitantă. De fapt, ce voia el era să cumpere ecstasy, așa că am luat pe rînd cîteva bordeluri în căutarea produsului cu pricina. Vezi și tu cum, cel puțin în cazul meu, traducerea sau poziția interpretului, să spunem, e intim legată de o formă de clandestinitate și, așa zice, chiar de o profundă obscuritate.

AH: Prima mea dată ca scriitoare, pentru că nu sînt traducătoare – eu n-aș putea să mă scufund în textul altcuiva, îmi lipsește acea doză de supunere necesară – a fost cînd aveam paisprezece ani. Clasicul „prietena mea era îndrăgostită de un băiat care îmi plăcea mie, dar el nu mă plăcea”. Prietena mea m-a rugat să-i scriu o scrisoare în care să-și declare dragostea, iar eu am fost de acord să mă dau drept ea. Îmi amintesc de noaptea în care am scris-o, eram între suferință și extaz (deși la paisprezece ani nu știam ce înseamnă extazul). I-a plăcut scrisoarea și prietena mea a devenit iubita lui. Pînă în ziua de azi mă gîndesc la puterea pe care mi-a dat-o faptul că ceva scris de mine, pretinzînd că sînt altcineva, a cucerit un alt om și la cum am încercat mereu să folosesc din nou acea vrajă. Ura și dorința se împletesc în scris. Îmi amintesc de acel sentiment atît de intens de a putea uni sau separa doi oameni și, mai ales, de ceea ce mi se părea și mai important: că scrisul poate genera dorința, o poate inventa și provoca, ceea ce mă făcea să cred că era potențial periculos. Ca Marie Curie cu amestecuri letale în buzunarele șorțului.